

Allesbehalve een krenterige boom

De leden van de *Amelanchier* familie vormen de krenten in de pap van de rozenfamilie

Amelanchier, een bijzonder geslacht van met name kleinere bomen die weinig eisen stellen aan de bodem. Extra bijzonder is dat hij als telg van de rozenfamilie níet direct door de schrijver van dit feuilleton naar de brandhoop verwezen wordt!

Auteur: Jan P. Mauritz, VRT

Het geslacht *Amelanchier*

Waarde lezers van dit feuilleton, ik neem u even mee naar een zeer constructief telefonisch overleg, probleemoplossend, doelgericht en, zoals altijd, zeer verheffend, met de bijzondere, *human species*, genaamd *Hein*.

‘Het opperhoofd’, verschijnt op mijn navigatiescherm, gelijktijdig met het belgeluid. ‘Hi Jan, Hein hier, hoe gaat het?’ ‘Heel goed Hein, heel goed. Ik ben onderweg naar een relatie met een bijzondere vraag rondom bomen, leuk! Goed dat we even bellen, want ik heb wel een probleem met de deadline voor het volgende deel van het feuilleton, komende maandag. Het is nu de 23ste en ik weet sinds woensdagavond dat volgende week woensdag vóór Hemelvaart Boomzorg bij de drukker moet liggen. Dat zijn vier dagen om het volgende deel van het feuilleton in elkaar te stampen, foto’s erbij, zaterdagavond versturen, maandag technische opmaak voor het blad, maandagavond pdf retour voor de

laatste check en direct weer retour naar NWST... Ik vind dat wel erg mager, want ik ga zondag en maandag met het genootschap De Zilveren Boom naar Duitsland, dus blijft alleen de zaterdag over.’ ‘Dat klopt, Jan. We moeten even gas geven om het voor elkaar te krijgen. Een kleine troost is mogelijk dat ik dit weekend zelf ook nog drie artikelen moet schrijven, en jij een riante vergoeding opstrijkt per deel, dus: gas geven!’ ‘Het is goed, Hein, komt voor elkaar. Het wordt wel weer een paginaatje of vijf, zes, en het gaat over krenten. Niet persoonlijk opvatten, hoor!’

Kenmerken

Zoals gezegd behoort het geslacht *Amelanchier* tot de *Rosaceae* en een aantal lezers die mij kennen, zitten al te wachten op een door mij regelmatig gebezigde uitspraak: *opstoken, die rotzooi. Rosaceae zijn geen bomen; weg ermee.* Dat gaat nog steeds op voor een groot aantal species binnen de verschillende geslachten, maar niet voor dit genus, *Amelanchier*.

Het bladverliezende geslacht omvat ongeveer 22 soorten, een paar var.’s en een dertigtal CV’s. Deze aantallen zijn wat lastig, omdat er bij enkele species geen soortnaam vermeld staat en de CV-naam direct achter de geslachtsnaam staat. Zoals u weet uit vorige delen van het feuilleton, is uw schrijver het hiermee pertinent oneens en verzet hij zich hevig tegen deze benaming van een species: zwaar zondigen tegen de regels van de grote meester Linnaeus! Het zijn overwegend struiken tot meerstammige struikachtige bomen, maar ook kleine bomen tot 5-10 meter hoog, die voorkomen in de gematigde klimaatzone van het noordelijk halfrond, vrijwel allemaal met een natuurlijk verspreidingsgebied in Noord-Amerika, twee soorten in Europa/Klein-Azië en één soort in Oost-Azië. Taxonomisch gezien is het geslacht een ramp, veroorzaakt door het naast elkaar voorkomen van vormen van apomixie en normale zaadzetting. Dat leg ik even kort uit. Apomixie of apomixis is de verzamelnaam voor ongeslachtelijke voortplanting via zaad. Er zijn tig varianten van

Binnen de systematische indeling van het *Regnum vegetabile* – het Plantenrijk – behoort het geslacht *Amelanchier* tot de orde van de *Rosales* en daarbinnen tot de familie van de *Rosaceae*, de rozenfamilie. Deze grote familie met meer dan 8000 species (= individuen) en ongeveer 140 geslachten is op basis van de vruchten onderverdeeld in een viertal onderfamilies, te weten: de *Rosoideae*, de *Spiraeoideae*, de *Maloideae* en de *Amygdaloideae* of *Prunoideae*. In deze onderfamilies zijn waar nodig weer onderverdelingen gemaakt in *tribes* (= stammen, zoals bij de indianen) en de hoofdpersoon behoort tot de stam *Maleae* en de substam *Malineae*. Ik schrijf met opzet niet onderstam, want dan schep ik zelf verwarring. Tot de laatste club, *Malineae*, behoort het geslacht *Amelanchier*, wat we in de volksmond krenten noemen. Ook het woord krent kent meerdere, zeer uiteenlopende betekenissen, die u wel bekend zijn, neem ik aan. De oude, Zuid-Franse plantennaam *amélanche* voor dit genus is door de grote meester Linnaeus zelf verheven tot de wetenschappelijke naam van het geslacht.

Het genus dankt zijn Nederlandse naam krent of krentenboompje aan zijn vrucht – of haar vrucht. Kiest u zelf maar, want als ik moet gaan uitleggen of een geslacht vrouwelijk, mannelijk of onzijdig is of van twee walletjes eet, dan ben ik een pagina of drie verder voor ik weer terug ben bij *Amelanchier*.

'Geen sprake van, JP', brult opperhoofd Hein, *'maximaal vijf of zes pagina's!'*

De krent is een gedroogde, pitloze druif van een druivenras dat zeer kleine vruchten geeft, de *Vitis vinifera* 'Korintheta'. De CV-naam is afgeleid van de havenplaats Korintheta. Deze geografische verwijzing naar een naam noemen we een geoniem. De krent is in Europa te vinden in Griekenland, Italië, Sicilië en in het Nabije Oosten. De rozijn is een broertje van de krent, dus ook een gedroogde druif. Hij wordt gemaakt van *Vitis vinifera* 'Apyrena', een groter formaat en vaak wel met pitjes. De vruchten van het krentenboompje zijn ook eetbaar en worden ook krenten genoemd, maar zijn sappig en worden in compotes verwerkt. In vroeger tijden werden ze ook wel gedroogd, als vervanger van de echte krent.

deze ongeslachtelijke voorplanting met allemaal mooie namen, maar dat gaat zelfs mij iets te ver voor dit feuilleton. Heel basaal: een 'normale' cel groeit uit tot een zaad, met als gevolg dat alle nakomelingen van een moederplant identiek zijn, een vorm van klonen door Moeder Natuur. En dat leidde en leidt tot onrust en paniek in taxonomenland. Ene Wiegand (ik ken die snuiters niet allemaal) onderscheidde zo rond 1920 een groot aantal soorten. Dat ging redelijk goed, tot omstreeks 1952 felle kritiek losbrandde van ene meneer Gleason. In 1975 komt weer een andere apostel, de Canadees Landry, op basis van een diepgaande studie tot de conclusie dat er slechts zes soorten te onderscheiden zijn en hij verdeelt deze vervolgens in twee subgeslachten. Anderen zijn het daar niet mee eens: gedonder in de glazen! Na deze op leedvermaak lijkende tekst toch even een opmerking: Bij de trouwe lezers van dit feuilleton is mijn mening over deze wetenschappers inmiddels genoegzaam bekend. Ik moet daar echter wel een uitzondering op maken, en wel in de persoon van ir. Marco Hoffman, samensteller van o.a. de 'Namenlijst van Houtige gewassen' en tal van hoogstaande rapportages en beschrijvingen van planten. Hij behoort weliswaar tot die groep en ik ben het dus vaak inhoudelijk niet met hem eens. Maar hij heeft een duidelijke eigen mening, een eigen interpretatie, met genoeg gezonde scepsis en relativerend vermogen om niet alles uit de gentehnologie als zinvol en nuttig te betitelen.

Snel terug naar de krent!

De meeste krenten vormen een vaasvormige tot eironde kroon, die in de meeste gevallen dus struikvormig of meerstammig is of op een onderstam staat ten behoeve van straat- en laanbeplantingen. De vrij dichte vertakking is kenmerkend voor deze species, waarbij zijtakken dwars door de kroon heen schieten. De stamschors is vrijwel altijd grijs tot grijsbruin van kleur en in de jeugdfase glad. Op latere leeftijd ontstaan er lichte groeven in de stam. Het blad is een moeilijk geval. De kleinere bladeren zitten aan de kortloten en zijn al dan niet breed omgekeerd eirond tot ovaal van vorm, 3 tot 7 cm lang, donkergroen aan de bovenzijde en lichter groen aan de onderzijde. De bladeren aan jonge bomen zijn vaak groter en smaller en anders gezaagd of getand of bijna gaafrandig. De bloeiwijze is in grote losstaande overhangende trossen. In de knop nog wat roze gekleurd, maar vervolgens helder wit van kleur. Hoe warmer, hoe witter is bij deze makker het motto. De bloem bestaat uit vijf kroonbladeren met mooie gele meeldraden en een groen vruchtbeginsel. Als de boom bloeit, is het een fantastische bloemenpracht, die helaas vaak slechts enkele dagen duurt. De vruchten zijn veelal eerst helder- tot donkerrood en lopen dan door tot zwart. De grootte van de vrucht is afhankelijk van de soort.

Het sortiment

Zoals u van mij gewend bent, stel ik u het sortiment in systematische vorm voor en zal ik

Amelanchier vruchten.

'Robin Hill' bloeiwijze.

Amelanchier arborea 'Robin Hill'.

daarbij ook aangeven waar kleine boompjes van gemaakt worden als de species van nature een grote struikvormer is. Veelal wordt als onderstam *Sorbus aria*, *Sorbus aucuparia* of *Crataegus monogyna* gebruikt, wat nogal eens uitgestelde onverenigbaarheid oplevert. Veel beter is het natuurlijk om de veredeling op een krentonderstam te zetten, en nog beter is kweek op eigen wortel, wat gelukkig steeds meer toepasbaar lijkt te zijn. De boom groeit traag; vooral op eigen wortel worden het dan snel dure bomen. Maar kies toch gewoon de beste optie voor het beste resultaat.

Amelanchier alnifolia

De soortnaam van deze Noord-Amerikaanse makker spreekt voor zich. Het blad van een els, groot, breed elliptisch tot vrijwel rond van vorm en grof getand à la *Alnus*. De herfstkleur is geel met rood en schitterend voor het oog. De boom levert heel veel, met name kleine bloemen in kleine open trosjes en dus ook heel veel vruchten.

De kroon wordt 3 tot 5 meter hoog en dus is een onderstam noodzakelijk voor de toepasbaarheid als straatboom. Kies deze met zorg. De boom is vrijwel onbekend in Nederland en helaas niet in cultuur. Er zijn negen CV's van deze boom en twee var.'s. Een van de mooiste, met een zeer smalle kroonvorm, is geselecteerd door Jelena de Belder in het arboretum Kalmthout in België. De boom kreeg de CV-naam 'Obelisk' en is in 1995 door R. Bulk uit Boskoop in de handel gebracht. De species kan door stekken worden vermeerderd. Uw schrijver weet niet of er al exemplaren op hoogstam in cultuur zijn. Dat zou wel jammer

zijn, daar de struikvorm een schitterende smalle vorm heeft.

Amelanchier arborea

De soortnaam zegt het al: *arborea*. Dat betekent boomachtig, en dat is deze species dan ook, tot boven 10-12 meter met uitzonderingen op optimale groeiplaatsen tot wel boven 16 meter hoog, met een ovale tot breed-ovale kroon. Van nature groeit deze boom in de noordoostelijke staten van Noord-Amerika en uitsluitend daar komen die extra grote exemplaren voor. Ook deze makker heeft een grijze stam en het blad is 4 tot 7 cm lang, omgekeerd eirond tot ovaal met een afgeronde tot spitse top. De bladvoet is hartvormig en de rand van het blad is fijn gezaagd of getand, waarbij de tanden hangen. De bladbovenzijde is mat donkergroen en de onderzijde lichter en bij uitlopen dicht behaard. De herfstkleur is geel met wat rode tinten, maar niet echt spectaculair te noemen. De bloemen zijn redelijk groot, tot 2,5 cm, in lange trossen. De boom bloeit vroeg, eind maart, begin april; de bladeren zijn dan nog nauwelijks ontvouwen, waardoor er een geweldige witte kroon staat te pronken. Ook de vruchten zijn tamelijk groot en hangen in lange ijle trossen aan de boom. De vruchten zijn eetbaar, vaak melig en droog, maar soms ook heel sappig en smakelijk. Het hoe en waarom van deze grote verschillen in smaak is een raadsel, vooral als het om de vruchten van dezelfde boom gaat. De boom is weinig in cultuur en wordt vaak verwisseld met zijn neef *Amelanchier laevis*, die altijd kale bladeren heeft en altijd smakelijke en sappige vruchten.

Amelanchier arborea 'Robin Hill'

Een van de bekendste CV's van deze soort en ook in Nederland goed in cultuur en gebruikt vanwege zijn ovale kroon. Deze rijk bloeiende CV komt uit het Robin Hill Arboretum in Lyndonville in de staat New York en is in 1970 in cultuur gebracht. De boom is aanmerkelijk kleiner dan de soort, tot een meter of 10 maximaal. Bijzonder is dat de boom heel vroeg bloeit met opvallend lichtroze, redelijk grote bloemen, met name in de koude nasleep van de winter. Ook bij deze makker geldt: hoe warmer, hoe witter. Maar de roze bloeiwijze is zo bijzonder dat je denkt: dan maar wat later warm! Helaas geeft deze species heel weinig tot geen vruchten, dus het najaarsspektakel is er helaas niet.

Amelanchier arborea 'Rubescens'

Een nog wat kleinere CV dan de vorige, tot 8 meter hoog, met veel overeenkomsten, waarvan de mooiste is dat deze boom wel talrijke vruchten bezit in het najaar. De boom is omstreeks 1920 gevonden in het Seneca-park in de stad Rochester als spontane zaailing. 'Rubescens' bloeit ook lichtroze, tot vleeskleurig met rode strepen of stippen aan toe, in heel grote trossen. Het is echt een schande dat deze boom hier niet in cultuur is, dus dames en heren boomkwekers: in de hoek gaan staan omdat u deze boom niet kweekt, en dames en heren boombeheerders: in de andere hoek, omdat u geen vraag levert aan de kwekers om deze boom in het sortiment op te nemen!

Amelanchier laevis.

'Ballerina'

Amelanchier asiatica

De Aziatische makker, afkomstig uit Japan en Korea en beschreven door twee grootheden in de botanie, Von Siebold & Zuccarini, die gezamenlijk de 'Flora Japonica' schreven. Philipp Franz Von Siebold was een Duitse arts, volkenkundige en botanicus in dienst van de VOC. Tijdens zijn verblijf in Japan heeft hij talloze planten gevonden en beschreven. Na zijn terugkeer in Würzburg schreef hij samen met Joseph Gerhard Zuccarini, een botanisch professor aan de universiteit van München, het bekende boekwerk Flora Japonica. De species *asiatica* is een fraaie boom met een brede, wat warrige kroon, tot 10-11 meter hoog, en fraaie overhangende takken, waardoor er een soort lagen ontstaan in de kroon. De bladeren zijn smaller en langer dan die van de Amerikaanse broeders, met een blauwgroene onderzijde en een schitterend oranje tot rode herfstkleur. De grote bloemen zijn groenig wit en de bloeiwijze is overdadig. De kleine vruchten verkleuren naar blauwzwart en hangen helaas niet talrijk aan deze boom.

Amelanchier laevis

Ook deze Noord-Amerikaanse makker is een goede boomvormer, tot maximaal 12 meter hoogte en in cultuur hier ca. 8 tot 9 meter. Sommigen beschouwen deze species als een ondersoort van *A. arborea*. Grote meesters als Alfred Rehder en onze eigen en internationaal bekende sortimentsdeskundige Harry van de Laar

(1929-1999) doen dat niet. En zoals u inmiddels wel weet, volgt deze species de groten der aarde! De soort *laevis* groeit heel variabel uit; door een aantal selecties in cultuur is het een tamelijk slank opgaande boom met later een wat vaasvormige kroon. De soortnaam *laevis* is Latijn voor glad, wat betrekking heeft op de gladde stam. Het blad is bronskleurig bij uitloop, zoals bij vele krenten, en omgekeerd eirond met een toegespitste top met een zwak hartvormige of breed wigvormige bladvoet. De bladrand is fijn gezaagd of genaald, helder donkergroen aan de bovenzijde en in de winter prachtig naar geel-oranjerood verkleurend. De bloemen zijn soms groot, tot 3 cm, en soms klein, in grote tot zeer grote trossen, die soms zelfs overhangen vanwege het bloemgewicht. De petalen (weet u nog wat dat zijn?) zijn ook variabel, van smal tot breed, en de bloemen zijn zeer talrijk. Van deze soort bestaat een flink aantal CV's, die in de wetenschappelijke geschriften zonder soortnaam (!) beschreven worden.

Amelanchier laevis 'Ballerina'

Een uit 1980 daterende Nederlandse selectie van het proefstation voor de boomkwekerij in Boskoop. Het is een kleine boom met een breed opgaande stam tot 6-7 meter hoog, die vaasvormig van kroon wordt. Ballerina draagt zeer veel en grote vruchten, eerst felrood en rijpend naar purperzwart, tot ruim 1 cm doorsnede; de boom wordt veel gebruikt vanwege deze smakelijke

en sappige vruchten, die vele toepassingen kennen. Taxonomisch is er over deze species veel gesteggel: tot welke soort de boom nu werkelijk behoort, of het een bastaard is en ik weet niet wat nog meer. Omdat men er nog niet uit is, wordt er bij deze krent geen soortnaam vermeld. Dat is nog slechter dan slecht, en mijns inziens minachting van de binominaire of binaire nomenclatuur van de grote meester Linnaeus, onder het motto: als je het niet weet, doe je net alsof je het niet gehoord hebt. De boom heeft prettige eigenschappen voor gebruik, zowel in het openbaar groen als in particulier groen, kantoor en daktuinen. Veel plezier van een fantastische bloeiwijze en vruchtdracht.

Amelanchier laevis 'Cumulus'

Een Amerikaanse selectie uit 1972 van Princeton Nurseries uit New Jersey, met een ovale kroon tot ca. 10-11 meter hoog. Het is een sterke groeier met mooi gezond leerachtig friscroon blad. De bloei is in de jeugdfase niet geweldig, maar op latere leeftijd wordt dat beter. Een typisch geval van een laatbloeiër, dus. De boom levert grote smakelijke vruchten.

Amelanchier laevis 'Princess Diana'

Een Amerikaanse selectie van rond 1986; vormt een kleine boom, tot 8 meter hoog, met een opgaande tot ovale kroon. De boom heeft een schitterende bloeiwijze, met grote tot zeer grote bloemen tot wel 3,5 cm en een schitterende

Amelanchier lamarckii 'Autumn Brilliance'.

geel-oranjerode herfstkleur. De boom is ook in Nederland zeer beperkt in cultuur; jammer!

Amelanchier laevis 'Snowcloud'

Het is een kleine boom met een opgaande kroon tot 5-6 meter hoog, die op latere leeftijd wat breder wordt, met uiteindelijk een vaasvormige kroon. 'Snowcloud' draagt zeer veel en zeer grote bloemen tot 3,5 cm, met brede petalen en helderwit van kleur, in overhangende trossen. De vruchten zijn bruinrood, talrijk, sappig en smakelijk. Een goede boom voor gebruik in de openbare ruimte en de privétuin.

Amelanchier lamarckii

Het natuurlijk verspreidingsgebied van deze krent is Noordwest-Europa. Het meest bekende en dus meest gekweekte krentenboompje in dit werelddeel, dat zelfs in Oost-Nederland en delen van de Veluwe volstrekt verwilderd voorkomt.

De boom wordt tot ca. 9-10 meter hoog, met een breed opgaande vaasvormige kroon. Deze species is uitermate geschikt voor de opkweek als meerstammige boom. De boom wordt door zaad vermeerderd en is zeer homogeen in zijn zaaisels.

Amelanchier lamarckii is vrijwel zeker een zogenaamde microspecies, uit een kruising ontstaan met als ouders *Amelanchier laevis* x *Amelanchier canadensis*, en mogelijk heeft *Amelanchier arborea* er ook iets mee te maken. Gevolg van deze bastaardstatus: volgens de regels had het dus moeten worden in de nomenclatuur *Amelanchier* x *lamarckii*; waarom gebeurt dat dan niet? Met een microspecies wordt een groep individuen benaamd die allemaal iets met de bovenstaande apomixie van doen hebben. De bladeren zijn bij uitlopen diep bronskleurig en later naar groen verkleurend, met een getande bladrand en 10

Amelanchier arborea meerstammig.

tot 12 paar zijnerfven met een schitterende orangerode herfstkleur. Of de boom in brand staat... schitterend! De bloemen zijn middelgroot, 2 tot 2,5 cm diameter, en intens wit van kleur. De vruchten zijn groot, tot 2,5 cm, rood verkleurend door rijping naar purperrood, smakelijk, zoet en sappig, veel in desserts en compotes gebruikt.

Amelanchier x *lamarckii* 'Autumn Brilliance'

Een Amerikaanse selectie uit 1986, die een fraaie opgaande boom levert van 7-8 meter hoog met fraaie en grote bloeiwijze met grote witte bloemen. Het blad is frisgroen met een gezaagde rand en een geweldige herfstkleur, geel met orangerode tinten en vlammen; geweldig. De smakelijke vruchten kleuren van Ferrari-rood tot donker purperrood.

Amelanchier x *lamarckii* 'Grandette'

Een Nederlandse selectie uit het Boskoopse, waar deze boom als spil gekweekt werd voor met name de handel naar Scandinavië. De CV-naam 'Grandette' betekent 'aan de grote kant'. Het is feitelijk een *A. x lamarckii*-selectie uit zaad verkregen, die veredeld is op een *Sorbus*-onderstam, of, nog beter natuurlijk, op een *A. x lamarckii*-onderstam. Het is een breed opgaande boom van 7 tot 9 meter hoog, vrijwel gelijk aan de soort, maar in alles iets kleiner: kleiner formaat kroon, blad, bloem, vrucht, alles. De boom is in de vergetelheid geraakt.

Amelanchier x *lamarckii* 'Erecta'

Een sterk op de soort lijkende boom, maar met een prettige eigenschap voor het gebruik: een smalle, sterk opgaande boom tot 9 meter hoog. De CV-naam betekent omhooggaand (maar deze informatie is volgens mij volstrekt overbodig!).

De boom is toch nog maar weinig in cultuur, en dat is jammer, dus... (U weet onderhand wel van wie ik enige actie verwacht na het lezen hiervan.)

Afsluitend

Het is bijzonder dat *Amelanchier* met zijn verschillende fraaie en goede eigenschappen de openbare ruimte, de kantoortuin, de daktuin of de privétuin kan verfraaien met zijn aanwezigheid. Gebruiken dus, die makker. Maar let wel op de vermeerderingswijze, om teleurstellingen te voorkomen.

Groet,

J.A.P.

DGA Mauritz adviseurs & taxateurs BV

Martin Tijdgaat

Bij ons doen ze het niet zo goed op winderige locaties. Maar wel mooie postzegelparkbomen als ze vrij mogen uitgroeien.

Dirk Doornenbal

'*Amelanchier*, een bijzonder geslacht'. En dat is het.

Stuur of twitter dit artikel door!

Scan of ga naar:

www.boomzorg.nl/artikel.asp?id=19-4568